

VISUOMENINIO DARBO NAŠUMAS IR APLINKOS APSAUGA

V. SNIESKA

Visuomeninis darbo našumas — tai gamybos rezultato ir darbo sąnaudų santykis. Kadangi ir geriausiomis gamybos sąlygomis gamtos turtai riboti, iš pirmo žvilgsnio atrodo neabejotina, kad gamtos išteklių ribotumas neišvengiamai sustabdys visuomeninio darbo našumo kilimą. Tokios mintys ne kartą buvo skelbiamos ir ekonominėje literatūroje. O kaip yra iš tikrųjų? Atsakyti į šį klausimą galima tik ištyrus gamybinius gamtos naudojimo santykius bei aplinkos kokybės kitimo dėsningumus.

Aplinkos apsaugos išlaidų efektas — tai pagerėjusios visuomeninės produkcijos sąlygos. Kartais neigiamas poveikis aplinkai sukelia neigiamus padarinius ištisoje ekologinėje grandinėje. Pavyzdžiui, nesaikingas miškų naikinimas gali pakeisti vietovės gamtinių vandenų balansą, sukelti dirvos eroziją, o dėl to bus prarasta daug vertingų žemės ūkio naudmenų. Tokiu atveju gamtos apsaugos priemonės, padėdamos išsaugoti žemės ūkio gamybos priemonę, duoda panašų ekonominį efektą kaip ir naujų gamybos fondų kūrimas (pavyzdžiui, įsisavinant plėšinius).

Darbo gamybinio pajėgumo pakėlimu suprantame, — rašė K. Marksas, — „<...> aplamai bet kurį darbo proceso pakitimą, sutrumpinantį darbo laiką, visuomeniškai būtiną tam tikrai prekei pagaminti, tuo būdu, mažesnis darbo kiekis darosi pajėgus pagaminti didesnį vartojamosios vertės kiekį“ (1, p. 282).

Taigi, norint išsiaiškinti aplinkos apsaugos priemonių įtaką darbo našumo kilimui, būtina:

1. Įvertinti šio veiksnio įtaką darbo laikui, kuris reikalingas tam pačiam vartojamųjų verčių kiekiui pagaminti.

2. Iširti, kaip dėl šio veiksnio keičiasi pagamintų vartojamųjų verčių kiekis.

Be to, negalima tinkamai įvertinti aplinkos apsaugos priemonių padarinių neatsižvelgus į faktinių ar planuojamų aplinkos apsaugos išlaidų ir optimalaus šių išlaidų lygio santykį bei į esamas gamybinių santykių ypatybes. Optimalus aplinkos apsaugos išlaidų lygis literatūroje apibūdinamas pagal tokį metodą, „kai garantuojamas planinių užduočių įvykdymas ir gaunama minimali šių išlaidų ir ekonominių nuostolių dėl užterštumo suma, atsižvelgiant į laikotarpį tarp poveikio ir efekto, ir į išlaidų bei rezultatų diskontą laiko atžvilgiu“ (8, p. 89).

Artimiausiu metu tokį metodą taikyti bus sunku, kadangi tam reikės ne tik specialių didelės apimties skaičiavimų, bet ir normatyvų, kur būtų visiškai įvertintos materialinės ir socialinės gėrybės. Kol kas pakankamai tikslius ir nesudėtingi skaičiavimų metodai dar nesukurti. Neatsitiktinai praktikoje nustatant optimalų išlaidų lygį remiamasi aplinkos kokybės standartų ir normatyvų sistema. Pavyzdžiui, ribinių leidžiamų koncentracijų (RLK) normatyvų sistemoje numatyta tokia žalingų elementų koncentracija aplinkos elementuose (ore, vandenyje, dirvoje ir pan.), iki kurios koncentracijos neigiami padariniai neryškūs (11, p. 136).

RLK yra maksimalios aplinkos apsaugos išlaidų ribos fizinis pagrindas. Viršijus maksimalią išlaidų ribą, aplinkos apsaugos sąnaudų efektyvumas mažėja, kadangi didesnės išlaidos aplinkos nepagerina. Minimaliai būtinas aplinkos apsaugos išlaidas nulemia būtinumas pašalinti kritinį užterštumo lygį, kuriam esant atsiranda ekologinės degradacijos pavojus. Jeigu aplinkos apsaugos išlaidos nesiekia minimalaus lygio, jų efektyvumas yra mažesnis už nulį, kadangi nepajėgiama sustabdyti aplinkos kokybės blogėjimo, o aplinkos apsaugos sąnaudų tokiu atveju visuomenė neduoda absoliučiai jokios naudos.

Viešpataujant kapitalistinei gamtos turty nuosavybės formai, gamtos apsaugos priemonių rezultatai ne visada sutampa su kapitalistinės gamybos tikslu — siekimu gauti kuo didesnę pridėjamąją vertę. Kapitalisto požiūriu efektyvi yra tik ta gamtos apsaugos priemonė, kuri padeda gauti papildomą pelną. Tokia sistema neišvengiamai atsiliepia aplinkos būklei. Kaip rašė K. Marksas, „<...> kiekviena kapitalistinės žemdirbystės pažanga yra ne tik pažanga mokėjime plėsti darbininką, bet ir mokėjime plėsti dirvą, kiekviena pažanga keliant tam tikram laikui dirvos derlingumą tuo pačiu metu yra pažanga griaužant nuolatinius šio derlingumo šaltinius <...>. Vadinasi, kapitalistinė gamyba išvysto visuomeninio gamybos proceso techniką ir kombinaciją tik tokiu būdu, kad ji tuo pačiu metu pakerta visokio turto šaltinius: žemę ir darbininką“ (1, p. 449—450).

Planingas visuomenės vystymosi bruožas yra siekimas kuo visapusiškiau įvertinti visuomenės ir gamtos tarpusavio sąveikas ateitį. Privatinė nuosavybė pagrįstai visuomenei taip pat objektyviai iškyla poreikis sąmoningai reguliuoti santykį tarp gamtos ir visuomenės. Nepertvarkius šios visuomenės ekonominės bazės, neįmanoma patenkinti šio poreikio. Kaip rašė F. Engelsas, „<...> bet ir šioje srityje mes ilgu, dažnai žiauriu patyrimu, sugretindami bei išanalizuodami istorinę medžiagą, palaipsniui išmokstame išsiaiškinti netiesiogines, tolesnes visuomenines mūsų gamybinio veikimo pasekmes ir tuo pačiu gauname galimybę taip pat tas pasekmes valdyti bei reguliuoti.

Tačiau tam reguliavimui įgyvendinti reikia kažko daugiau, nei paprasto pažinimo. Tam reikalingas visiškas perversmas mūsų iki šiol tebesančiame gamybos būde ir drauge su juo visoje mūsų dabartinėje visuomenės santvarkoje“ (2, p. 77).

Todėl ypatingą reikšmę, sprendžiant aplinkos apsaugos priemonių įtakos darbo našumo dinamikai klausimą, turi vyraujančios gamybos priemonių nuosavybės formos analizė. Socializmo sąlygomis gamtos apsaugos veiklos tikslą sąlygoja pagrindinis socializmo ekonominis dėsnis. Gamtos turtai — bendras visų visuomenės narių nuosavybės objektas. Dėl to socializmo sąlygomis aplinkos kokybės gerinimas kartu reiškia, kad įgyvendinamas pagrindinis socializmo ekonominis dėsnis. Taigi veiklos aplinkos apsaugos srityje rezultatą kartu galime laikyti ir gamybos proceso rezultatu. Tai yra principinis socializmo, palyginti su kitais gamybos būdais, pranašumas.

Socializmo sąlygomis gamtos apsaugos priemonės tiesiogiai didina gamybos rezultata, tenkina visuomenės narių gamtos aplinkos kokybės poreikius ir ta prasme didina visuomeninį darbo našumą. Tačiau tai nereiškia, kad socializmo sąlygomis pateisinamos visos aplinkos apsaugos priemonės. Skirstant visuomenės turimus gamybos priemonių, gamtos turty ir darbo jėgos išteklius, reikia atsižvelgti ir į kitų poreikių tenkinimo laipsnį. Kartu reikia įvertinti ir aplinkos apsaugos priemonių įtaką tradicinėms gamybos šakoms.

Taigi socializmas prieštaravimo tarp gamybos plėtojimo ir gamtos apsaugos nepanaikina. Šis prieštaravimas nors ir yra neantagonistinis išlieka ir, vystantis gamybinėms jėgoms, didėjant gamybos mastui, gali net-

gi sustiprėti, jeigu visuomenė nesiims ryžtingų priemonių šio prieštaravimo padariniams koreguoti.

Neantagonistinis prieštaravimas tarp gamybos didinimo ir gamtos apsaugos interesų praktikoje pasireiškia prieštaravimais tarp ekonominių gamtos apsaugos formų (mokestis už naudojimąsi gamtos turtais, ekonominis gamtinių išteklių įvertinimas ir kt.) ir ekonominių gamybos rezultatų vertinimo rodiklių (bendroji įmonės produkcija, šalies nacionalinės pajamos, darbo našumas ir t. t.). Tokie prieštaravimai sąlygoja tai, kad priimami gamtos turty naudojimo atžvilgiu neracionalūs sprendimai, kartais šiam visuomeninės gamybos aspektui skiriami per mažai dėmesio ir lėšų. Tai sąlygoja neigiamą gamtos apsaugos priemonių įtaką visuomeninio darbo našumo kilimui. Pavyzdžiui, jau keletą metų vilkinama vykdyti vyriausybės sprendimą, reikalaujantį nutraukti nevalytų nutekamųjų vandenų nuleidimą į upes, įtekančias į Baltijos jūrą. Lėtai statomi nutekamųjų vandenų valymo įrenginiai. Todėl sumažėjo daugelio vandens telkinių našumas, išnyko kai kurios žuvų rūšys. Lėšos, išleistos valymo įrenginių statybai, nesudarė anksčiau minėtos minimalios sumos ir neduoda teigiamo ekonominio efekto.

Ypač daug dėmesio gamtos apsaugos priemonėms turi skirti tos šakos, kurios gamybos procese naudoja biologinius išteklius (žemės ir miškų ūkis, žuvininkystė ir pan.). Pavyzdžiui, viršijus vidutines metines ribines leidžiamas koncentracijas vien tik pagal dulkių kiekį 2—5 kartus, žemės ūkio kultūrų derlingumas sumažėja 6,5 procento (7, p. 167).

Gamtos apsaugos priemonių efektas viso liaudies ūkio mastu pasireiškia tuo, kad sumažėja gyventojų sergamumas, sulėtėja pagrindinių fondų fizinio nusidėvėjimo procesas, mažiau lėšų reikia skirti darbo priemonių remontui. Kaip rodo tyrimai, vien dėl padidėjusio oro užterštumo pagrindinių fondų nuostoliai gali pasiekti net 0,8 procento jų vertės. Pavyzdžiui, tai sudarytų net 19 mlrd. rb, 1985 metais buvusių liaudies ūkyje pagrindinių fondų vertės, arba 11 procentų tais metais atiduotų naudoti pagrindinių fondų (apskaiciuota remiantis 12, p. 51, 16).

Jautriausias aplinkos kokybei gamybos proceso elementas — darbo žmogus. Pagerinus darbo sąlygas vietose, tiesiogiai padidėja darbo našumas, o liaudies ūkio mastu atsiranda tokie veiksniai: papildoma darbo jėga, atsiradusi dėl gyventojų sergamumo ir mirtingumo sumažėjimo, sumažėja išlaidos ligų, sukeltų žalingų aplinkos veiksnių, gydymui. Šia prasme aplinkos apsaugos gerinimas duoda panašų gamybinį efektą kaip ir medicininio gyventojų aptarnavimo tobulinimas, apie kurį akademikas S. Strumilinas rašė: „Tarybiniai medikai, padėdami padaryti sveikesnę darbo žmonių buiūtį ir prailgindami jų darbingą amžių dešimtimis metų, kartu, jeigu ne patys, tai savo pacientų rankomis didina bendrą kuriamų vertybių kiekį“ (14, p. 28).

Gyvojo darbo našumas priklauso nuo daugelio veiksnių. Žmogaus atžvilgiu juos sąlyginai galima sugrupuoti į išorinius (darbo sąlygos, iš jų techninis gamybos priemonių lygis, darbo proceso organizavimas, sanitarinės-higieninės sąlygos ir pan.) ir vidinius (kvalifikacija, sveikatos būklė) veiksnius. Išoriniai ir vidiniai veiksniai tarpusavyje glaudžiai susiję. Darbo sąlygoms, kaip išoriniam darbo našumo veiksniumi, ekonomistai jau seniai skiria daug dėmesio. Būtinga nagrinėti šių veiksnių įtaką vidiniams darbo našumo veiksniams, stengtis reguliuoti socialinį-ekonominį planavimą. Darbo sąlygas suvokia ir subjektyviai įvertina (trukdo ar ne darbui) patys darbininkai, o šių sąlygų poveikis darbingumui (sveikatos atžvilgiu) gali būti nustatytas tik specialiais tyrimais, nustatant žalingus aplinkos veiksnius, jų poveikį ir atliekant šio poveikio ekonominį įvertinimą. Mūsų duomenimis, tuose įmonių baruose, kur nesilaikoma sanitarijų normų reikalavimų, sergamumas (pagal nedarbingų dienų skaičių vidutiniškai šimtui darbuotojų) gali būti 1,5—2 ir daugiau kartų didesnis negu vidutinis įmonės darbuotojų sergamumas.

Siekiant garantuoti efektyvų lėšų, skirtų aplinkos apsaugai, naudojimą, būtina įvertinti tos aplinkos kokybės ypatybę — kompleksiskumą. Kartais didelės sąnaudos kurio nors vieno žalingo aplinkos veiksnio neutralizavimui gali neduoti efekto, jeigu kartu nebus pagerinti ir kiti veiksniai. Norint pasiekti teigiamą aplinkos apsaugos priemonių įtaką darbo našumo dinamikai, būtina kiekvienu atveju išskirti tuos *kritinius veiksnius*, „*siauras vietas*“, kurios nulemia aplinkos kokybę.

Higienistų tyrimai parodė, kad aplinkos kokybę dažniausiai pablogėja nuo vieno ar grupės intensyvių žalingų veiksnių. Todėl didelį ekonominį efektą daugeliu atvejų galima gauti tik suvienodinus kai kurių žalingų aplinkos veiksnių intensyvumą. Be tradicinių gamybos atliekų, patenkančių į oro bei vandens baseinus, kasmet pradedami naudoti šimtai naujų cheminių junginių, kurių judėjimas negali būti numatytas iš anksto (pavyzdžiui, DDT, fosforo turinčių skalbimo priemonių ir kt.). Iš visų aplinkos teršėjų galima išskirti labiausiai paplitusius bei toksiškiausius teršėjus ir sukongcentuoti pastangas jiems nukenksminti.

1984 metais LTSR teritorijoje buvo sugauta (nukenksmintą) 1,45 mln. tonų stacionariųjų atmosferos užteršimo šaltinių išskiriamų kenksmingų medžiagų, o tai sudaro 77,6 procento visų išmetamų kenksmingų medžiagų (6, p. 132). Taigi į atmosferą per metus patenka 0,42 mln. tonų stacionariųjų šaltinių išmetamų kenksmingų medžiagų. Žinoma, kad nuo kietų dalelių išmetamosios dujos išvalomos gana efektyviai, respublikoje vidutiniškai pasiekiamas 94 procentų lygis (9, p. 124). Vadinasi, šiuo metu respublikos oro baseinas teršiamas daugiausia sieros oksidais, anglies monoksidu, angliavandeniliais bei kitais dujiniais teršalais. Kartu reikia atsižvelgti ir į tai, kad 40—50 procentų oro baseino teršalų išmeta judantys šaltiniai — transporto priemonės.

Remdamiesi mūsų parengta atmosferos teršimo ekonominių padarinių vertinimo metodika, apskaičiavome, kad vien dėl respublikos oro baseino teršimo kasmet liaudies ūkyje susidaro iki 360 mln. rb nuostolių.

Skaičiavimai patvirtina aplinkos apsaugos priemonių ekonominį efektyvumą. Reikėtų atsižvelgti ir į tai, kad aplinkos kokybę turi vartojamąją vertę.

Gamtos naudojimas nebūtinai turi būti plėtojamas tiesia linija. Dialektinėje gamybos ir gamtos sąveikoje neišvengiami tokie laikotarpiai, kai gamyba turi spartesniais tempais persiorientuoti nuo vienu išteklių vartojimo į kitus. Bendras dėsningumas yra tas, kad, vystantis visuomenės ir gamtos sąveikai, žmogus nuolat plečia gamtinių procesų kontrolę. Pirmą kartą bendruomeninės santvarkos sąlygomis žmogui, besiverčiančiam medžiokle, maistui reikėjo apie 20 km² medžioklės plotų (15, p. 86). Ilgainiui žmogui pavyko pertvarkyti gamtinį maisto išteklių reprodukcijos procesą taip, kad dabar, pavyzdžiui, Lietuvos TSR tokiame pačiame plote (pagal mūsų apskaičiavimus galima gauti maisto daugiau kaip 4 tūkstančiams gyventojų).

V. Leninas, kritikuoamas vadinamąjį „mažėjančio dirvos derlingumo dėsnį“, savo darbe „Agrarinis klausimas ir „Markso kritikai“ pabrėžė, kad šis dėsnis remiasi visiškai nepagrįsta prielaida, jog nesikeičia technika, gamybos būdas. „<...> Mažėjančio dirvos derlingumo dėsnis“ visai negali būti taikomas tokiais atvejais, kai technika progresuoja, kai gamybos būdai keičiasi; jis tik labai reliatyviai ir sąlygiškai tinka tokiais atvejais, kai technika nekinta“ (3, p. 98).

Tokie šiuolaikinio gyvenimo reiškiniai, kaip žemdirbystės intensyvinimas mažėjant žemės ūkyje dirbančių gyventojų lyginamajam svoriui bendrame šalies dirbančių skaičiuje, nuolatinis nematerialinės gamybos sferos plėtimasis daugelyje pasaulio šalių prieštarauja tezei, kad gamtos turtus naudojantį darbo našumas mažėja. Tačiau vis svarbiau yra efektyviau panaudoti išgautus gamtinius išteklius. Keliamas uždavinys, kad pagamintos produkcijos apimtis didėtų kur kas sparčiau negu gamyboje su-

naudojamų gamtinių išteklių kiekiis. TSRS ekonominio ir socialinio vystymo pagrindinėse kryptyse 1986—1990 metams ir laikotarpiui iki 2000 metų numatyta per XII penkmetį visuomeninio produkto inlumą medžiagoms sumažinti 4—5 procentais, nacionalinių pajamų inlumą energijai — 7—9 procentais, o metalui — 13—15 procentų (4, p. 275).

Gamybinių santykių ir gamybinių jėgų visuma sąlygoja tai, kokias galimybes visuomenė turi reguliuodama medžiagų apykaitą su gamta. Ir pirmiausia šios galimybės nulemia tas ribas, su kuriomis susiduriame naudodami gamtos turtais. Tobulinant gamtos naudojimą, būtina laiku persikirstyti darbą į tas mokslo ir technikos šakas, kurių išvystymas leidžia atsiskaidyti fiziškai ir morališkai išsekusių gamtos turtų šaltinių. Tik pastovi alternatyvinių gamtos turtų šaltinių paieška gali garantuoti darbo našumo kilimą ilgalaikiai perspektyvai. Priešingu atveju, kad ir kaip būtų tobulinama kokia nors gamtos turto išgavimo technologija, neišvengiamai priartėja toks laikotarpis, kai tenka pereiti prie sunkiau pasiekiamų ir blogesnės kokybės, daugiau darbo reikalaujančių gamtos šaltinių. Šiuo metu tokia padėtis susidarys naudojant šiuos produktus energetikoje. Žmonijai negresia energetinis badas bei nepakeliamas sąnaudų energijai gauti didėjimas. Tačiau taip yra dėl to, kad dabar prasidėjo persiorientavimas į naujus energijos šaltinius — atominės ir termobranduolines reakcijas, plačiau naudojami tokie savaime atsistatantys energijos šaltiniai kaip saulės spinduliavimas, vėjo jėgainės ir pan. TSRS ekonominio ir socialinio vystymo pagrindinėse kryptyse 1986—1990 metams ir laikotarpiui iki 2000 metų atominės elektrinės gaminamos elektros energijos dalis visoje šios energijos gamyboje padidės beveik dvigubai ir sudarys daugiau kaip 20 procentų (4, p. 245).

Jeigu viename ar kitame visuomenės vystymosi etape atsiranda gamtinės tolesnio gamybos plėtimo ribos, tai reiškia tik gamybinių santykių ir gamybinių jėgų, vyraujančios technologijos ir technikos atsilikimą, kuris trukdo į ūkinę veiklą įtraukti naujus, alternatyvinius medžiagų ir energijos šaltinius.

Dabartiniame gamybinių jėgų vystymosi etape vis daugiau lėšų būtina skirti aplinkos apsaugai. Šios sąnaudos ateičiai gali sudaryti 2—4 procentus šalies nacionalinių pajamų. Tuo atveju, jeigu šis lygis pasiekiamas greitai, didelę nacionalinių pajamų prieaugio dalį reikia skirti aplinkos apsaugai, dėl to sumažėja galimybės garantuoti reikalingus tradicinių gamybos šakų vystymosi tempus. 1985 metais bendra sąnaudų aplinkos apsaugai ir racionaliam gamtos išteklių naudojimui suma TSRS liaudies ūkyje sudarė daugiau kaip 9 mlrd. rb (5, p. 4), arba — 1,6 procentus visų nacionalinių pajamų.

Kai kurie užsienio ekonomistai teigia, kad dėl aplinkos apsaugos nuo užterštumo priemonių darbo našumo kilimo tempai sulėtėja nuo 10 procentų iki trečdaliao kiekvienam prieaugio procentui (13, p. 59).

Kita vertus, skaičiuojamas daugelio gamtos apsaugos priemonių ekonominis efektas rodo teigiamą tokių priemonių įtaką galutiniams gamybos rezultatams. Pavyzdžiui, pagal O. Balackio apskaičiavimus, viename chemijos kombinate pastačius 2 mln. rb vertės valymo įrenginius, aplinkinių rajonų gyventojų sergamumas sumažėjo pagal penkias ligų grupes. Tai sutaupė 705 tūkst. rb per metus. Be to, sumažėjo pramonės ir komunalinių įrengimų korozija, gautas didesnis žemės ūkio produktų derlius, pagerėjus darbo sąlygoms, sumažėjo kadru kaita. Iš viso kasmet išvengiama 1030 tūkst. rb nuostolių. Atsižvelgiant į kapitalinius įdėjimus ir eksploatacijos išlaidas, valymo įrengimai apsimokėjo per 3,5 m.

Jeigu paanalizuotume išvengtų nuostolių struktūrą, tai pamatytume, kad tik 17 procentų šių nuostolių išvengiama pačioje įmonėje, o kiti (83 procentai) tenka kitoms liaudies ūkio šakoms, iš jų 70 procentų — sveikatos apsaugai. Tokia ypatybė būdinga ir kitoms aplinkos apsaugos priemonėms. Bendras dėsningumas yra tas, kad didžiausia šių priemonių eko-

nominio efekto dalis gaunama ne tiesiogiai toje įmonėje, kur diegiama aplinkos apsaugos priemonė, o kitoje šakoje ar vietovėje. Šalyje veikianti įmonių ūkiskaitos sistema kol kas mažai pritaikyta gamtos apsaugos priemonių įtakos ekonomikai įvertinti įmonių veikloje. Kadangi ateityje gamtos išteklių apsaugos ir racionalaus naudojimo reikšmė ne tik nemažės, bet ir nepaliaujamai didės, vienas iš svarbiausių ekonominių mokslų uždavinių yra ūkio mechanizmo „ekologizacija“, apimanti ekologinių priemonių planavimo tobulinimą, informacijos apie gamybos įtaką aplinkai rinkimo ir vertinimo (monitoringo) tobulinimą bei materialinio skatinimo gerinimą ir atsakomybės už aplinkos apsaugą gerinimą.

Aplinkos apsaugos priemonės dažnai duoda didelį ekonominį efektą ir padeda išvengti nuostolių daugelyje liaudies ūkio šakų. Tačiau net ir tuo atveju, kai tokio efekto negaunama, dažnai negalima manyti, kad šios priemonės mažina visuomeninio darbo našumą. Gyvenimo lygio kėlimas, apimantis ir aplinkos tobulinimą, yra vienas iš svarbiausių socialistinės gamybos tikslų. Aplinkos kokybės vartojamoji vertė, kuri tiesiogiai neveikia materialinės gamybos, kartais įgauna tiesioginį ekonominį įvertinimą. Jau pertvarkomi landšaftas, pramonės objektai, kurių pagrindinė paskirtis — vietovę padaryti vertingesne turistiniu požiūriu, padidinti jos rekreacinę reikšmę.

Kita vertus, tenkinant visą tradicinių ir naujų žmogaus poreikių kompleksą, neišvengiamai tenka skirstyti ribotus ekonominius išteklius, t. y. spręsti, kurie poreikiai turi būti patenkinti pirmiau, o kurie — vėliau. Be to, kuo aukštesnį išsivystymo lygį pasiekia ekonomika, tuo svarbiau yra kuo tiksliau paskirstyti ekonominius išteklius tarp įvairių visuomenės poreikių tenkinimo krypčių. Šio paskirstymo uždavinių tikslumui labai didelę įtaką turi socialistinių ekonominių santykių specifika, pagrindinio socializmo ekonominio dėsnio reikalavimų įvertinimas, pagrindžiant aplinkos apsaugos ir racionalaus gamtinių išteklių naudojimo sąnaudų socialinį-ekonominį efektyvumą, nustatant šių sąnaudų įtaką visuomeninio darbo našumui.

LITERATORA

1. Marksas K. Kapitalas.—V.: 1957.—T. I.
2. Marksas K., Engelsas F. Rinktiniai raštai dviem tomams.—V.: 1950.—T. 2.
3. Leninas. V. Pilnas raštų rinkinys.—V.: Mintis, 1977.—T. 5.
4. TSKP XXVII suvažiavimo medžiaga.—V.: Mintis, 1986.
5. Kaip 1985 metais įvykdytas TSRS valstybinis ekonominio ir socialinio vystymo planas // Tiesa.—1986.—Sausio 28.
6. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1984 metais.—V.: Mintis, 1985.
7. См.: Балацкий О. Ф. Экономика чистого воздуха.—Киев: Наукова думка, 1979.
8. Дунаевский Л. В. Принципы комплексного обоснования стандартов чистоты физической среды.—В кн.: Управление природной средой.—М.: Наука, 1979.
9. Коркутис П. Охрана атмосферного воздуха в Литве.—Вильнюс: Мокслас, 1984.
10. См.: Кучерин Н. А. Экономические аспекты заболеваемости и производительности труда.—Л.: Медицина, Ленинградское отделение, 1978.
11. Никитин Д. П., Новиков Ю. В. Окружающая среда и человек.—М.: Высшая школа, 1980.
12. Рассчитано по: СССР в цифрах в 1984 г.—М.: Финансы и статистика, 1985.
13. Рябушкин Б. О факторах, влияющих на производительность труда в ведущих капиталистических странах.—Вестник статистики, 1981.
14. Струминин С. Г. О народнохозяйственной эффективности здравоохранения.—Вестник экономической науки, 1966, № 5.
15. Формирование окружающей среды и экономика природных ресурсов.—М.: Прогресс, 1982.

Kauno Antano Sniečkaus politechnikos institutas
Politinės ekonomijos katedra

ОБЩЕСТВЕННАЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА И ОХРАНА ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

В. С Н Е Ш К А

Резюме

В статье рассматриваются теоретические основы определения влияния затрат на охрану окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов на производительность общественного труда в условиях социализма. Делается вывод, что данная зависимость в первую очередь определяется спецификой производственных отношений социализма. Подчинение экономики основному экономическому закону социализма позволяет ряд эффектов средоохранных мероприятий отнести к результату производительной деятельности, положительно влияющему на производительность труда.

Последствия средоохранных затрат в значительной степени зависят от соотношения фактического и оптимального, определяемого свойствами экологических нарушений, уровней этих затрат. По мере увеличения разницы между этими уровнями в ряде случаев уменьшается эффективность затрат, что оказывает отрицательное воздействие на производительность общественного труда. В статье приводится экономическая оценка ущерба, наносимого загрязнением воздушного бассейна народному хозяйству Литовской ССР.

Большое значение имеет структура затрат на охрану окружающей среды. Во многих случаях улучшение критических характеристик среды позволяет с минимальными затратами достигнуть существенного положительного эффекта.

Влияние средоохранных затрат на производительность общественного труда зависит от соотношения темпов роста производства и темпов роста затрат на охрану окружающей среды. В условиях резкого возрастания последнего показателя возможно определенное снижение темпов роста производительности общественного труда.

Характерной особенностью средоохранных мероприятий является то, что место положительного эффекта от их проведения часто не совпадает с местом их осуществления. Поэтому предприятия, прилагающие усилия к улучшению окружающей среды, могут учесть в показателях своей производственной деятельности лишь меньшую часть всего положительного эффекта от данных мероприятий. В таких условиях возникает видимость, что средоохранные мероприятия на производительность труда действуют отрицательно.

В современных условиях, когда существенно возросло значение охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов для дальнейшего роста производительности общественного труда, соответственно повышается значение точных экономических методов, позволяющих избрать оптимальное соотношение между трудом социалистического общества, направляемым на удовлетворение традиционных потребностей, и трудом, направляемым на удовлетворение потребностей в качественной окружающей среде.